

GERGELY ANDRÁS

Sikeres vagy sikertelen 1848-as forradalmak?

Az újabb történetírás mérlegei

Amikor mennyiségileg próbáltam felmérni az utóbbi évek nemzetközi szakirodalmi termését 1848-ról, az *interneten* keresztül az egyik nagy amerikai könyvtárközi katalógushoz intéztem a kérdést: milyen címeik vannak *Európa, 1848* tárgykörében? Sokára érkezett a válasz az utóbbi tíz év óta adatbázisát építő könyvtárból: *kétezer* ilyen címünk van – s mindjárt jött is vele a gépi ajánlat: nem elégedne meg a *kétszáz legfontosabbal*?

Európa 1848-as forradalmi tehát folytonosan ott vannak a kutatás témái, a publikációk anyagai között. A bőség nem lenyűgözi, hanem zavarba hozza a kutatót. Ám ha a történész igazán fontos anyagokat keres, meglepetve látja, hogy 1848–1849 alapvető dokumentumai mennyire későn, néha csak a legutóbbi években láttak napvilágot. Van-e fontosabb dokumentuma pl. a magyar 1848-nak, mint minisztertanácsi jegyzőkönyvei? És még tíz éve sincs, hogy végre napvilágot láttak F. Kiss Erzsébet gondozásában. Az osztrák minisztertanács ez időbeli jegyzőkönyvei az olasz, magyar, német 1848-as események szempontjából egyaránt meghatározó jelentőségűek – és csak tavaly jelentek meg. A frankfurti német ideiglenes kormány jegyzőkönyvei pedig még mindig csak eredetiben tanulmányozhatók Frankfurtban, kiadásuknak még előkészületeiről sincs tudomásom. Kézírókönyvekből csak néhány év óta tájékozódhatunk, hogy kik voltak a képviselők Frankfurtban vagy Bécsben az alkotmányozó gyűlésekben; a magyar 1848-as népképviselők jegyzéke pedig alig néhány napja jelent meg Pálmány Béla gondozásában.

A feldolgozások bősége, a koncepciók zavarba ejtő sokasága mellett a megválaszolatlan kérdések egész sorát találjuk. Az alapkérdésekre ugyan fellelhetünk válaszokat, de egymásnak ellentmondóakat. Megteremthette volna-e az 1848-as *párizsi* forradalom már a századközépen a demokratikus Franciaországot? Volt-e esélye a *német egység* létrejöttének 1848-ban? A történészek eltérő válaszokat adnak ezekre a kérdésekre. Ha a válaszok különbözősége felől közelítünk, tehát ha pl. a német egység esélyeit illetően az igenlő és a tagadó választ adó nézeteket sorolnánk megjelenésük évről-évre, akkor úgy tűnne, mintha alig lenne a történetírásban e korszakot illetően érdemi változás. Pedig a válaszok politikai, társadalmi, gazdasági, nemzetközi megalapozottsága mind elmélyültebb, a történetírás fejlődése – megítélésünk szerint – e téren is kétségbevonhatatlan.

A korszak historiográfiáját kezdettől és hosszú időn át a *nemzeti* álláspont uralta. Tematikusan a nemzetvélemény, a nemzetállami fejlődés, annak esélyei álltak a kutatás középpontjában. 1848 e szemléletben állomás volt a sikeresnek tartott későbbi nemzetállam-alapítás irányában, vagyis az olaszoknak 1860, a magyaroknak 1867, a

németeknek 1870 felől visszatekintve vált értelmezhetővé, fontossá; tehát vagy a megvalósulttól eltérő zsákutcának, avagy éppen a teljes sikert netán idő előtt megkísértőnek számított.

A nemzeti szemlélet igazi konfliktusai azonban nem annyira az egyes nemzetek történetírásán belül, mint inkább a nemzetek közötti viszonylatban jelentkeztek. Szekfű Gyula például a maga korában rezignáltan állapította meg, hogy az egyes nemzeti szempontok összeegyeztetése, kibékítése nem lehetséges, a valóságos hajdani konfliktusoknak eltérő tudományos pozíciók felelnek meg. A nemzeti konfliktusok felől szemlélt 1848 meghaladását ígérte egy másik, a polgári-nacionalistával egyidős paradigma, a *marxista*. Marx és Engels aktív részese volt a 48-as eseményeknek, sőt politikai elképzeléseik lényegében a 48-as fejlemények általánosítására vezethetők vissza. Mivel a *Kommunista Kiáltvány* 1848 februárjában jelent meg, s közeli forradalmat jósolt (ez volt Marxék egyetlen bevált prófécijája), a marxisták kitartottak az ún. *permanens forradalom* elve mellett, vagyis hogy a polgári forradalomnak át kell nőnie szocialistába, amely majd feloldja a fennmaradó társadalmi, nemzeti ellentéteket. Pedig 1849 után vagy a koncepción, vagy 1848 értelmezésén kellett volna módosítani. Marxék az utóbbit választották, s tőlük származik az „osztályárulás” elmélete, amely szerint a francia burzsoázia a munkásosztálytól való rettegése folytán, a német burzsoázia a konzervatív erőktől való félelmében „elárulta” a forradalmat, vagyis nem teljesítette rá váró hivatását, nem valósította meg programját. A kutatás azóta kiderítette, hogy az „árulási” vádnak nincs alapja, mert egyszerűen nem volt sem a francia, sem a német burzsoáziának olyan programja 1848 előtt, vagyis a *Vormärz*ben, amelyet azután feladhatott, elárulhatott volna. Az akkori polgári elitnek alkotmányos monarchiában, kompromisszumokban gondolkodtak, az állami szociális gondoskodást elutasították, tehát 1848-ban aszerint politizáltak, ahogy a forradalom előtt jövendő hatalomgyakorlásukat elképzelték.

Mindkét nézet – a polgári-nacionalista és a szocialista-marxista – lineárisan, illetve ok-okozati rendszerben próbálta értelmezni a történelmet; egy-egy végcél – a nemzetállam, illetve a szocializmus – felől. Századunk utolsó harmadáig a történeti irodalom kilenczetedét e koncepciók körébe csoportosíthatjuk, noha e nézetek *finomodása és kölcsönös áthatása* – előbbi (a finomodás) főként nyugaton, utóbbi (a kölcsönös áthatás) főképp keleten – persze végbement. A nacionalista és marxista nézetek jellegzetes kelet-európai egyeztetési kísérletének tekinthetjük, hogy Marx és Engels összes műveinek cseh nyelvű összkiadásából egyszerűen kihagytak egy-két, a szlávok 1848-as politizálását bíráló cikket.

A hatvanas években kezdődött a *strukturális* szemlélet történettudománybeli érvényesülése 1848 terén is, s ez részint az egyes országokon belüli hatalmi-politikai-katonai erőviszonyok pontosabb feltérképezését, részint és főként a nemzetközi rendszer alaposabb mérlegelését hozta. Az állami és hatalmi rendszerek vizsgálata tette lehetővé, hogy azok az országok is „képbe kerüljenek”, ahol 1848-ban nem volt forradalom, majd ezt követően ezekben az országokban a forradalom *elmaradására*, illetve, ahol volt, ott a forradalom *kitörésének okaira* lehetett rákérdezni. Ekkorra már kiderült, hogy 1848 forradalmi hulláma, a népek tavasza, nemhogy modellértékű és ismétlődő történeti jelenség nem volt, hanem teljességgel egyedinek

tekinthető – későbbi forradalmak csak a háborúvesztes országokban vertek hullámot. Olyan formában tették most fel a strukturális vizsgálatok a kérdést, hogy miért törték ki egyáltalán forradalmak 1848-ban *egy időben*, s így új választ lehetett keresni általánosan bekövetkező kudarcaik közös vagy eltérő okaira is.

A népek tavaszának *sikere* mögül felsejlett a nemzetközi rendszer időleges megingása, a metternichi európai rend kudarca; a forradalmak *sikertelensége* mögött pedig kirajzolódott az európai államrendszer háttérben megkezdődő restitúciója, amely nem volt érdekelt a forradalmak végigvitelében, főként azért nem, mert az európai hatalmi rendszernek a nagyhatalmak önkorlátozásán alapuló paradigmája megingott ugyan, de még nem váltotta fel a (nemzeti vagy birodalmi) öncélúság politikája. Ez az absztrakt, a társadalomra kevesebb, a hatalmi rendszerekre több energiát fordító szerkezeti elemzés mégis felhívhatta a figyelmet 1848 *már és még* helyzetére, a meglévő vasutakra és távírókra, ámde az ipari forradalom késlekedésére, azután a bomló régi és az alakuló új termelési formák egyensúlytalanságaira, sőt egyes politikai program-elemzéseivel nemcsak a szocialisztikus, hanem a *polgári* politikai programok, jövőképek utópikus vonásaira is figyelmeztetett.

Az 1970–1980-as évektől pedig, amikortól a címben jelzett „újabb történetírást” számíthatjuk, a *modernizációs elméletek* termékeny történetírói alkalmazása következett be az egész 19. század vonatkozásában, középpontjában az 1848-as forradalmak kutatásával és értelmezésével.

A modernizációs elmélet mindjárt megoldotta a *forradalom* fogalmának és megjelenésének gordiuszi csomóját, amikor a modernizációs folyamat nagy lendületként, áttöréseként határozta meg azt, vagyis éppúgy meg tudta haladni a „történelem mozdonyai” és a „történelem kisiklott mozdonyai” ellentétes metaforáit, mint a mozdony nélküli vonatok haladásának problémáját.

A modernizációs elmélet egyszersmind a siker és/vagy kudarc fájó és izgató kérdésére, illetve annak miértjeire is választ tudott adni.

Túl sok volt a feladat, túlterhelte és ellehetetlenítette a megoldására vállalkozókat – hangzott az egyszerűnek tűnő, ám megalapozott felelet, amely ördögüzéssel ért fel, hiszen nem volt szükség „sötét” reakcióra, „áruló” burzsoáziára, „reakciós” hatalmi szolidaritásra. Sőt, a korábban mindent elurálni, megmagyarázni (felmenteni vagy kárhoztatni) látszó *nemzeti problematika* is a helyére került, éppen annak felmutatásával, hogy annak Franciaországban nem volt már aktualitása, német földön pedig radikálisoktól, republikánusoktól kezdve a demokratákon, liberálisokon át a porosz konzervatívokig megvolt az alapvető célokot illető egyetértés (ti. abban, hogy *legyen* német egység) – aligha ebben keresendő tehát a kudarc oka.

Sőt, a modernizációs paradigma alapján sorra került kutatások, elemzések kérdőjelet tettek az „általános kudarc, vereség” hagyományos álláspontja mellé is. Ennek megértetéséhez közelebb kell lépünk a modernizációs alapzatú 1848-as elemzések tartalmi szempontjaihoz, eredményeihez.

A közkeletű, mára már ismeretesen kissé elavultnak tekinthető modernizációs felfogás szerint általános (a gazdaság, társadalom, gondolkodás minden szférájára, illetve az egész földkerekségre kiterjedő), a tradicionális világból a modernbe (a változó, befejezetlen jelenbe, de mégis a *jelenbe*) tartó átalakulási folyamatról van szó,

konkrétan például a feudalizmusból a létező kapitalizmusba, avagy bárhonnan a létező szocializmusba végbemenő átmenetről Európában, Ázsiában vagy Amerikában. Az 1848-as Európában pedig konkrét, aktuális feladatai három létrejött válság kihívására adott válaszaiként határozhatók meg, éspedig az *integráció* (vagy emancipáció), azután a *participáció* (vagy részvétel) és a *legitimáció* (igazolás, elfogadtatás) válságaira adott feleletekként. Mindegyik kérdéskör önmagában is számos alrendszert érint, az egyes országban eltérőeket, illetve az azonosakat az egyes országokban eltérő súllyal.

Az első kérdéskörbe (integráció, emancipáció) tartozik a jobbágyszabadítás, az iparszabadság, törvény előtti egyenlőség, zsidóemancipáció éppúgy, mint a nemzeti-nemzetiségi kérdés, közteherviselés vagy netán a munkához való jog, a szociális biztonság minimuma. Már e néhány elem felsorolása érzékelteti, hogy a kudarcok mellett milyen összeurópai sikerek is lesznek regisztrálhatók, hiszen Közép-Európában visszavonhatatlanul végbement a jobbágyszabadítás, megmaradt a törvény előtti egyenlőség, szabaddá vált az iparúzés és így tovább. Az állam ugyanakkor – a forradalom néhány hónapnyi periódusától itt-ott eltekintve – sehol nem vállalta a szociális minimumot vagy a munkához juttatás biztosítását. Összességében kudarcról beszélni e szférában mégis mindenképpen túlzás, noha az integrációs kérdések legfontosabbika, a nemzeti-nemzetiségi kérdés terén 1848–1849 kevesebb eredményt mutathat is fel. Körültekintő elemzések mutatnak rá ugyanakkor arra, hogy nacionalista kórusok dacára a német egységet az 1848-as német nemzetgyűlés végül is csak a *Német Szövetség* határain belül képzelte el, vagyis lemondott a határok nyelvi alapú újjárendezéséről, avagy hangsúlyozzák azt is, hogy a magyarországi nemzetiségi elmentétek kompromisszumos kiegyenlítődési folyamata is megindult az 1849-es magyar nemzetiségi törvénnyel. A korabeli nemzetiségi „megoldást” számonkérőkkel szemben pedig arra lehetett rámutatni, hogy az 1848-as nemzetiségi konfliktusok tömkelegéből az érintettek belenyugvását is elérő első rendezés csak 1921-ben, a dán–német területi vita lezárulásával következett be, s lakosságcsere nélkül azóta is csak az olasz–osztrák konfliktus lezárulása regisztrálható.

A második kérdéskör, a *participáció* modernizációs „csomagja” a társadalom részvételét jelenti az államügyekben: a népképviselő bevezetése, a választójog megadása vagy bővítése, egyszóval új alkotmányos viszonyok megteremtése áll középpontjában. Tágabb értelemben a jogi biztosítékok, „részvételi lehetőségek” mellett maguk a társadalmi részvétel eseményei is vizsgálhatók. Éppen ilyen irányú kutatásokból vált ismertté, hogy a nők ekkor kapcsolódtak be először tömegesen az aktív politikai cselekvésekbe, tüntetések résztvevőiként, a politikát közvetve befolyásolóként, a férfiak szerepvállalásainak családon belüli eldöntőiként. A társadalomtörténeti értelemben vett *részvétel* – aktivitás, mozgósíthatóság, azonosulás – a magyar történetírásban is hangsúlyt nyert szempontjai: vagyis a tömeges jelenlét politikai események alkalmával, illetve ezen folyamatok visszafordíthatatlansága valóban 1848 vissza nem vehető modernizációs vívmánya volt.

A *részvétel* kérdése veti fel egyszersmind az eltérő társadalmi érdekek érvényesítésének (pontosabban: felismerésének, felismertetésének és érvényesítési módjának) problémáit, amelyek messze túlnőnek a formális-alkotmányjogi participáció

kérdéskörén. A társadalmi konfliktusok megjelenése, megjelenítése, feloldása – kompromisszumok keresése vagy a konfliktusok végigharcolása – 1848 új jelensége volt, hiszen korábban a társadalmi csoportok – kis túlzással – mit sem tudtak egymásról, csak feltételezéseik voltak egymás vágyait, törekvéseit illetően. (Gondoljunk csak az osztrák tartományok felszabadított jobbágyságának csalódást okozó politikai közömbösségére vagy az ugyancsak felszabadított magyarországi nemzetiségi jobbágyság meglepődést okozó nemzeti szempontú mozgósíthatóságára, ennek külső tényezőkre visszavezető értelmezésére. A „történelem nélkülinek” nevezett kis népek belépése a történelembe 1848-nak köszönhető.)

Mégis, az alkotmányosság, a demokratikus államberendezkedés – Franciaországot is érintő – általános kudarcra számított annak a deficitnek, amely lehúzta 1848–1849 siker-mérlegét. A három érintett nagy nemzet – a francia, a német és az olasz – demokratikus átalakulásának kétségtelen meghiúsulása, annak szükségszerű vagy nem szükségszerű volta állt a régebbi vizsgálódások középpontjában. Elkerülte viszont a figyelmet a strukturális, a nemzetközi rendszerre figyelő elemzések során, illetve ellenkezőleg, hangsúlyt nyert az újabb, modernizációs szemléletben, hogy a szelárnyékba húzódó kisebb országok közül több folytonosan büszkélkedhet 1848-as alkotmányosságával. Három kisebb európai ország alkotmánya a mai napig megszakítás nélkül 1848-ból származik: Svájcé, Hollandiáé és Dániáé – az utóbbinak még nemzeti ünnepe is innen veszi eredetét. A teljes körű számbavétel még többre figyelmeztet. A szárd királyság 1848 áprilisi – egyébként az előzőektől eltérően: oktrojált – alkotmánya fennmaradt, s ez lett az egyesült Olaszország alaptörvénye is, s érvényben maradt a köztársasági alkotmányig, 1947-ig, vagyis majd száz éven keresztül. A német egységfolyamat szempontjából nagy jelentőségű volt, hogy Poroszország 1848 decemberében oktrojált alkotmánya fennmaradt, ez a királyság ekkortól alkotmányos országnak számított, s ezen alapult államélete 1918-ig. A magyar alkotmányról, az áprilisi törvényekről sem feledkezhetünk meg ebben a sorban, hiszen 1867-ben – módosításokkal – helyreállott azoknak érvénye, s a választójog és a választás rendszere 1913-ig, a népképviselő, miniszteri felelősség rendszere 1949-ig, a Rákosi-féle alkotmányig érvényben maradt. Még a kudarcos cseh forradalom számára is az 1848. április 8-i „cseh charta”, egy akkori uralkodói nyilatkozat maradt a nemzeti jogok szerzésének hivatkozási alapja a huszadik századig.

1848 tehát a társadalom államéleti részvételét, participációját tekintve semmiképpen sem veszett el az idők folytában, nem maradt szalmaláng Európában.

Végül a *legitimáció* nehezebben konkretizálható, harmadik problémaköre 1848-ban az Isten kegyelméből való uralkodás helyébe léptetendő új, a népszuverenitáson vagy a „nép” és a „korona” szövetkezésén alapuló hatalomgyakorlást jelenti. Az 1848 előtti időszak legitimációs válsága – a forradalom által érintett országokat tekintve – nyilvánvaló. Tény az is, hogy a válság feloldását célzó programok közül a köztársasági eszme csak Franciaországban volt népszerű, másutt a manifesztálódó többség a dinasztikiakkal törekedett új „szerződéseket” kötésére. Az 1849-re látszólag változatlan dinasztikus pozíciók mögött mégis engedmények és változások egész sorát regisztrálhatjuk. A belga király elsők között szorgalmazta a választójog kibővíté-

sét, a holland király maga hangoztatta, hogy „konzervatívként feküdt le, s másnapra liberálisként ébredt”. Alkotmányt adott a szárd, a porosz király, egyet adott 1848 áprilisában az egyik, egyet ígért 1849 márciusában egy másik osztrák császár, alkotmányt szentesített a magyar és a dán király. Trónváltások sora – a dán, a holland, a bajor, a szárd, a kétes értékű osztrák – jelzi a legitimációs *kényszert*. A látható változások, az új alkotmányok és a trónváltások mögött a legitimációs fejlemények mélyebb, tudattörténeti jellegű feltárására is szükség volt, s a modernizációs történetírás e téren is mutathat fel eredményeket. Jelentős ezek sorából a *szociál-konzervatív* tendenciák feltárása, vagyis az, hogy a régebbi történetírás által már bemutatott reakciós-konzervatív erők mögé alkalmanként felsorakoztathatóak voltak azok a tömegek, amelyek elleneztek az iparszabadságot, mert félték a konkurenciától, hasonló okokból elleneztek a zsidóemancipációt, alkalmanként engedélyhez kötötték volna még a házasságkötést is, vagy ragaszkodtak az egyházi iskolákhoz, félték a patrimonális gondoskodás elvesztésétől és így tovább. – A csak a császárt hatalomként elismerő közvetlen „parasztdemokrácia” anarchisztikus mozgalmainak vagy a görögkeleti vallású nemzetiségek teokratikus politikai törekvéseinek bemutatásával viszont még adós történetírásunk.

Az újabb elemzések nyomán kibontakozó 1848-as európai panoráma nyomán összességében mégis jóval kedvezőbb kép rajzolódik elénk, mint a korábbi értékelésekben. Emellett a „kudarok” és az *esélyek* is új megvilágításba kerültek. Elég, ha a legnagyobb kudarcot, a német egység meghiúsulását nézzük meg e történetírás mérlegén. A korábban alkotott kép, ismeretesen, eléggé lehangoló. Akár Bismarck, akár a forradalom híveként, de az 1848-as frankfurti egységmű mint „parlamentariizmus”, idővesztés, fecsegés, illuzionizmus, pártoskodás ábrázoltatott. A modernizációs szemléletben az első német népképviselői parlament működése sikeres, hiszen gyorsan létrejött, megalkotta és betartotta működési szabályait, végrehajtó hatalmat teremtett, vitái demokratikus keretek között maradtak. Az alapjogok 1848. nyári–ősi vitájához köthető „idővesztés” vádja ott oszlott el, hogy a tartalmi elemzés megmutatta: ez a vita nem doktriner, jogászai szörszálhasogatás volt, hanem akörül forgott, hogy a jövő német állama a szociális alapjogokat is biztosítja-e, vagy csupán az „éjjeliőr”, a liberális, a gazdasági-társadalmi folyamatokba nem avatkozó állam megteremtésére tesz-e kísérletet. Vagyis az 1848-as német alkotmánytervezetek már az alapjogok „második nemzedékével”, a szociális jogokkal is foglalkoztak – ez utóbbi iránti igényt fejezte ki a köztársasági államforma követelése, míg az alkotmányos császárság hívei a hagyományos államiság körében maradtak volna. Először pedig ezeket a kérdéseket kellett tisztázni, azután lehetett alkotmányt szövegezni. Az ellentétek sokáig kiegyenlíthetetlennek bizonyultak, ám az utolsó pillanatban, 1849 márciusában, a nevezetes *Gagern–Simon-paktummal*, ahol a köztársaság hívei elfogadták a császárságot mint államformát; a császárság hívei pedig az általános választójogot, a konzervatív forma mögötti demokratikus tartalmat, olyan kompromisszum született, amely lehetővé tette az alkotmány megalkotását. Az átalakulás híveit tehát legalábbis kevesebb felelősség terheli, ha felelősség terheli egyáltalán. A berlini porosz nemzetgyűlés alkotmányos konfliktusainak feltárása pedig a „porosz” államiság abszolutisztikus hagyományainak túlnyomó voltát segített megcáfolni. Ek-

ként az újabb német történetírásban megalapozott, persze korántsem egyeduralkodó vélemények születtek arról, hogy *volt* esélye a német egység megvalósításának 1848–1849-ben.

Összességében pedig ez újabb történetírás szerint 1848 „kudarcai” az integrációs, participációs, legitimációs problémák, válságok, kihívások olyan egyidejű jelentkezésének számlájára írhatók, amelyeket együttesen és sikeresen nem is lehetett megoldani. A kezelés elkezdődött, és egy évszázadon át folytatódott. 1848 ekként nem egy korszak vége, nem egy korszak kezdete, hanem egy átalakulási folyamat jelentős – ha nem legjelentősebb – csomópontja.

A modernizációs szemléletnek, itt csak jelzett igen jelentős eredményei mellett, gyenge pontjai is mutatkoztak. A „modernizáció” semleges kategóriája mögött a nemzeti és politikai szabadságjogok iránti bizonyos fokú közömbösség is megbújhatott. Az 1849 után Európa-szerte érvényesülő „gazdasági liberalizmus”, az ipari fejlődés felgyorsulása egyeseknél relativálhatta, viszonylagossá tehetette a korabeli politikai célkitűzéseket. Ismét érvényesülhetett a hegeli „ész csele”, ahol nem annyira az egykorú célkitűzések, értékállítások, hanem a civilizációs eredmények számítanak. Ekként a „reálpolitika” éppen 1849 után megfogalmazódó programja megjelenhetett mint 1848 „modernizációs” mércéje is. A „modernizáció” letéteményese lehetett az ellenforradalmi Habsburg-hatalom – ezzel próbálkozott az osztrák történetírás –, mondván, hogy a nemzeti törekvések visszaszorítása végtére is kedvező modernizációs keretet teremtett.

1989–1990 forradalmi változásai, az utolsó többnemzeti államok felbomlása nemcsak az utóbbi tézist kérdőjelezték meg, hanem a modernizációs paradigmát is felváltották a *rendszerváltozó* paradigmával, amely egyként alkalmasnak bizonyult a forradalmi; továbbá a nem forradalmi de rögtönös; illetve a fokozatos változások; konkrétan az 1848–1849-es európai események rendszerezésére, értelmezésére és értékelésére. Különös figyelmünkre lesz érdemes, hogy a közép-kelet-európai történetírások, amelyek többsége Csipkerózsika-álomba merülten élte át a modernizációs szemléletű feltárásokat, bekapcsolódnak törekszenek az 1848-as változások legújabb, *rendszerváltozó* paradigmán alapuló feldolgozásába, amely a korábbi *rendszer szemléletű* (strukturális) szempontokat a folyamatszerű elemzésekkel egyesíti. Nem annyira 1848–1849 és 1989–1990 folyamatainak összehasonlíthatóságáról van itt szó, hanem arról, hogy csakugyan most látszanak lezáródnak – a Balkán kivételével – azok a folyamatok, amelyek nagy erővel, dinamizmussal 1848–1849-ben jelentek meg az európai kontinensen, s így lezárulván, egészet alkotván, kívülről – nem belülről, az egészet még nem látva – válnak értelmezhetővé, értékelhetővé. Újabb szintéziseknek nézünk tehát elébe, amelyek megalkotásából a magyar történetírásnak is ki kell vennie a részét.

ANDRÁS GERGELY

THE SUCCESS OR FAILURE OF THE REVOLUTIONS OF 1848

On the occasion of the 150th anniversary of the 1848 revolution, a lecture was given at a meeting of the second department of the Hungarian Academy of Sciences. The subject of the lecture was: Main currents in recent European history-writing on the 1848 revolutions.

The oldest but still influential concept is based on the national angle. It is an approach that evaluates and judges the 1848 revolutions on the basis of whether they contributed to the *moulding of nations*. While national ambitions are important in the history of 1848–49, owing to their different and often conflicting approaches, ‘national’ histories have failed to lead to a dialogue—or to provide an overall European picture.

The *Marxist* paradigm goes back 150 years. Its development is linked with two thinkers of the era, Marx and Engels. Its universal aspects might have complemented the ‘national’ position, but the explanatory theory of ‘class betrayal’ (the abandonment of historical tasks) has proved mistaken, because the main groups of actors in 1848 held the same political views in the Vormärz as in 1848–49.

Under the *structural* approach, the whole of Europe became the subject of analysis—even those regions where there was no revolution. This approach provided new answers to such questions as why the revolutions broke out or why they remained absent, but above all as to why revolutions occurred in various countries at the same time. The ‘success’ or ‘failure’ of revolutions was also seen in a different light. It was more widely appreciated that many countries underwent irreversible social transformations, despite the political failures of the revolutions.

The application of *modernisation* theory brought a greater dynamism to the previous structural analyses. Revolution was rescued from being a concept of value, and became synonymous with the attempts at rapid modernisation. The theory was able to profoundly influence analysis of the failure of the revolutions—by demonstrating the following: the task in 1848 was simply too great to be accomplished. The modernisation school defined the 1848 revolutions in terms of being responses to the crises of *integration, participation, and legitimacy*, where integration = organisation of society on a new basis; participation = the assurance of political participation (i.e. the establishment of a liberal or democratic system of government); and legitimacy = new theoretical and practical mechanisms of confirming and verifying power. With the help of these points, the conservative potential of society could be demonstrated. It was this potential that the men of the *ancien régime* were able to rely upon even under the new social circumstances.

Finally, drawing from the lessons of 1989–1990, the *systemic change* approach evaluates 1848–49 as a period of dynamic change. It views the period as the first great attempt of the peoples of Central Europe in the process of catching up.